

УДК 097:929Сковорода:[027.7:378.4(477.74–25)]
DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.2\(28\).267813](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.2(28).267813)

Алексєєнко Майя Володимирівна,
завідувач відділу рідкісних книг та рукописів
Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна,
тел.: (048) 722 12 10
e-mail: library@onu.edu.ua

ВЛАСНИЦЬКІ ОЗНАКИ НА ПРИМІРНИКАХ ВИДАНЬ Г. С. СКОВОРОДИ З ФОНДУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА (ДО 300-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ФІЛОСОФА)

Стаття присвячена виданням відомого філософа та мислителя світового рівня Г. С. Сковороди та літературі про нього, примірники яких зберігаються у Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. На основі аналізу власницьких ознак та штампів установ простежується історія побутування примірників книг та доля дослідників спадщини Г. С. Сковороди.

Ключові слова: Г. С. Сковорода, формування фонду бібліотеки, власницькі ознаки, масони, книжкові колекції, цензура.

2022 – рік ювілейних шанувань відомого філософа та мислителя світового рівня Григорія Савича Сковороди (1722–1794). Російська агресія, від якої страждають пам'ятки культури та історії України, не може зупинити бажання українців вивчати свою історію, зберігати об'єкти культурної спадщини та презентувати їх світу. Одним з таких об'єктів національного надбання є рідкісні книги. Примірники творів Г. С. Сковороди та література про нього зберіглись у Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова у виданнях XIX – I третини XX ст.

Наше завдання не полягає у тому, щоб аналізувати спадщину видатного українського філософа, просвітителя-гуманіста, поета, педагога та музиканта. Для цього існують спеціальні установи, серед яких Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди, Меморіальний музей Г. С. Сковороди Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди, Лохвицький краєзнавчий музей імені Г. С. Сковороди, відповідні факультети різноманітних закладів вищої освіти тощо. Мета цієї статті – проаналізувати невеличку колекцію творів Г. С. Сковороди та видань про нього в університетській бібліотеці. Крізь призму влас-

ницьких ознак на рідкісних книгах XIX – I третини XX ст. спробувати побачити історію формування цікавості до творчості філософа саме в конкретному університеті на півдні України.

При житті Г.С. Сковороди його твори не видавались. Вперше в 1798 р. релігійно-філософський трактат Г.С. Сковороди «Наркіс. Розмова про те: пізнай себе»¹ видав український і російський історик, публіцист, державознавець та перекладач М.І. Антоновський у збірці «Библиотека духовная, содержащая в себе дружеские беседы о познании самого себя». У 30-ті рр. XIX ст. московське «Людинолюбне товариство» (Человеколюбивое общество) видало п'ять окремих книжок із творами Г.С. Сковороди [12]. Від початку XIX ст. у періодичних виданнях з'являються окремі твори філософа та дослідження його спадщини. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечникова зберігає окремі примірники подібних видань із власницькими ознаками, як приватними, так і штампамі різноманітних закладів освіти.

Серед представлених – курс лекцій з етики «Вступні двері до християнської добронравності» («Начальная дверь ко христианскому добронравию»)², який Г.С. Сковорода прочитав як викладач катехізису в додаткових класах при Харківському колегіумі. Лекції були написані в 1766 р., а оновлені в 1780 р. Вперше, з коротким життєписом Сковороди, були надруковані 1806 р. у Санкт-Петербурзькому масонському періодичному виданні «Сіонський вісник» («Сионский вестник»). До складу цього щомісячного періодичного видання входили твори різних авторів, які були підібрані та тематично об'єднані так, що створювали враження цілісного, добре продуманого та глибоко відчутного оповідання. Серед авторів «Сіонського вісника», крім Григорія Сковороди, Франсуа Фенелон, Йоганн Генріх Юнг-Штіллінг, Фома Кемпійський, Йоганн Каспар Лафатер, Френсіс Бекон та ін.

Духовно-моральний журнал «Сіонський вісник» виходив у 1806–1818 рр. за редакцією Олександра Федоровича Лабзіна (1766–1825), котрий у 1806 р. видавав його під псевдонімом Феопемпт Місаїлов. Віце-президент Імператорської академії мистецтв О.Ф. Лабзін до кінця своїх днів очолював у російському суспільстві релігійно-філософський напрямок містичних християн, або масонів, які надавали перевагу морально-духовному ідеалу та незалежній думці. Ним була створена масонська ложа «Вмираючий сфінкс», яку він очолював до заборони діяльності масонів у Російській імперії в 1822 р.

У фонді Наукової бібліотеки зберігається комплект «Сіонського вісника» за 1806 р. у трьох книгах. На всіх примірниках присутні власницькі записи російською мовою: Из книг Телесничаго |18 VIII/1818 (іл. 1); Принадлежит Протоірею | Отцу Михаилу Павловскому |9-го февраля 1845 года | (іл. 2).

Степан Михайлович Телесницький (176? – після 1821) – морський офіцер, учасник російсько-турецької війни 1788 р., морського переходу з Лівонії до Кавказу.

¹ [Сковорода Г.С.]. Наркіс. Разглагол о том: узнай себе. Библиотека духовная, содержащая в себе дружеские беседы о познании самого себя. СПб., 1798. С. 1–93.

² Сковорода Г.С. Начальная дверь ко христианскому добронравию. Сионский вестн. СПб., 1806. С. 156–202.

рно до Кронштадту, військовий розвідник, кавалер ордену Св. Георгія, директор Одеського відділення Біблійного товариства, статський радник і масон. У 1801 р. С.М. Телесницького призначили капітаном Одеського порту, він одночасно очолив дві гавані – Карантинну та Практичну. У його будинку, що приблизно знаходився за сучасною адресою: м. Одеса, площа Катерининська, 3, проводились перші зібрання місцевої масонської ложи «Понт Евксинський» (1817 р.), яка була частиною «Великої Провінційної ложи». Одеська масонська ложа була однією з найчисельніших у тогочасній Російській імперії, в 1817 р. до її складу входило 73 особи, серед яких були й деякі викладачі Рішельєвського ліцею [6, с. 113]. Під час знесення будинку С.М. Телесницького під ним виявилися ритуальні масонські підземелля з розписними стінами, подібна знахідка породила чимало легенд. Дотепер більше власницьких ознак С.М. Телесницького на книгах із Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова поки не виявлено.

Але відомо ім'я наступного власника примірників «Сіонського вісника». Ним став Михайло Карпович Павловський (1810–1898) – богослов, викладач Закону Божого у Рішельєвському ліцеї (1833–1865 рр.), настоятель ліцейської церкви та професор кафедри богослов'я (1838–1865 рр.), настоятель університетської церкви Св. Олександра Невського та професор богослов'я в Новоросійському університеті (1865–1875 рр.), з 1885 р. – почесний член ІНУ. У 1889–1891 рр. М.К. Павловський подарував бібліотеці Новоросійського університету за різними даними від 343 до 502 назв видань у 450/809 томах [4, с. 143]. У будь-якому разі, це величезна кількість книг, серед яких знаходились і номери «Сіонського вісника» за 1806 р. із книжкового зібрання С.М. Телесницького.

Цікаве дослідження про життя та творчість Г.С. Сковороди представлено окремим відбитком із літературно-критичного і громадсько-публіцистичного часопису «Українська хата», що виходив у 1909–1914 рр. у Києві. Сам журнал за напрямом позиціонував себе як національно-поступово-демократичний. Публіцист Андрій Іванович Товкачевський (1885–1865) у 1913 р. презентував свою розвідку «Г.С. Сковорода»³. На примірнику присутні друкований екслібрис російською мовою: Борис Витальевич | Юркевский | Киевъ | та власницький запис українською мовою: Б. Юрківський | Київ 1924 р. | (іл. 3).

Борис Віталійович Юрківський (1881 – після 1944?) – мовознавець та перекладач, випускник університету Св. Володимира, член етнографічно-діалектичної секції ОКК при ВУАН; з 1924 р. мешкав в Одесі. Б.В. Юрківський був одружений зі співробітницею бібліотеки Одеського університету Оленою Єпіфанівною Іващенко [8, с. 258]. Достеменно відомо, що в Науковій бібліотеці ОНУ зберігається ще декілька примірників із бібліотеки Б.В. Юрківського – робота українського лексикографа В.Г. Дубровського «Московсько-українська фразеологія» (Київ, 1917) [8, с. 258] та дослідження історика, політичного

³ Товкачевський А.Г. С. Сковорода. Київ : Життя й Мистецтво, 1913. 67, [1] с.

та громадського діяча М. Є. Слабченка «Судьбы фабрики и промышленности в Гетманщине в XVII–XVIII ст.» (Київ, 1922) [9, с. 102].

У 1913 р. вийшло дослідження одеського краєзнавця та книголюба Луки Олексійовича Чижикова (1861–1924) «Григорий Саввич Сковорода. Библиографические о нем материалы»⁴. На примірнику університетської бібліотеки друкований екслібрис: ЛУКА АЛЕКСЕЕВИЧЪ | ЧИЖИКОВ | Коблевская № 47, кв. 3. | ОДЕССА. |, а також дарчий напис-інскрипт російською мовою: Многоуважаемому | Ивану Андреевичу | Линниченко | почтительная дань | Л. Чижиков | 12/II 913 г. (іл. 3).

Л. О. Чижиков – одеський бібліофіл, власник особистої бібліотеки в кількості 3500–4000 томів, дійсний член Одеського бібліографічного товариства при Новоросійському університеті. Автор-власник подарував свою роботу професору Новоросійського університету Івану Андрійовичу Линниченку (1857–1926).

І. А. Линниченко – історик-медієвіст, музеєзнавець, архівознавець, джерелознавець, археограф, історіограф, бібліограф, книгознавець та педагог. Уродженець Києва, І. А. Линниченко у 1884–1885 рр. та 1896–1919 рр. мешкав в Одесі та працював у Новоросійському університеті. На думку все того ж Л. О. Чижикова, в особистій бібліотеці І. А. Линниченка було 4 тис. книг, сам власник вважав, що книг було приблизно 10 тис., а його колеги з Новоросійського університету літературознавець В. Ф. Лазурський та історик і славіст А. В. Флоровський називали цифру 15 тис. примірників [10, с. 229]. Подарунки були стабільним джерелом поповнення бібліотеки І. А. Линниченка [10, с. 231]. Його бібліотека ще чекає свого дослідника, але виявлення окремих примірників із цієї бібліотеки може бути маленьким кроком на цьому шляху.

Всі наступні примірники видань Г. С. Сковороди та досліджень про нього супроводжуються ознаками закладів освіти Одеси: Благородного інституту, Рішельєвського ліцею, Новоросійського університету та тих закладів вищої освіти, що виникли в Одесі після реорганізації класичного університету у 1920 р. Цікаво зупинитися на деяких із них.

У літературно-мистецькому, науковому та громадсько-політичному харківському місячнику «Український вісник» (Українській Вѣстник) 1817 р. були надруковані перші статті про життя та діяльність Г. С. Сковороди (іл. 5). Автори цих статей – особисті знайомі українського філософа та мислителя – мінералог, композитор, музикант і доктор філософії Густав Густавович Гесс де Кальве (Gustav Adolf Hess de Calve; 1784 – після 1837)⁵ та письменник, педагог і журналіст Іван Пилипович Вернет (Jean Vernet; 1760–1825)⁶. Саме ці публікації про Г. С. Сковороду вважаються одними з перших біографій видатного мислителя. Відомо, що бібліотеки Благородного інституту та Рішельєвського

⁴ Чижиков Л. А. Григорий Саввич Сковорода: библиографические о нем материалы. Одесса : Центр. тип., 1913. 21, [1] с.

⁵ Гесс де Кальве Г. Г. Сковорода, украинский философ. *Укр. вестн.* Харьков, 1817. Кн. 4. С. 106–119.

⁶ Вернет И. Ф. [Сковорода + письма]. *Укр. вестн.* Харьков, 1817. Кн. 4. С. 120–131.

ліцею передплачували «Український вісник» для своїх читачів [5, с. 13], з того часу повний комплект цього важливого українського періодичного видання за 1816–1819 рр. зберігається у фонді бібліотеки.

Ювілейні дати народження та смерті Г. С. Сковороди привертала увагу дослідників до творчості відомого філософа. Питання історії української культури посідають у спадщині видатного українського історика, філософа та громадського діяча Дмитра Івановича Багалія (1857–1932) одне з чільних місць. Низка його видань чітко показує подібну тенденцію. Наприклад, примірник дослідження Д. І. Багалія до 120-річчя від дня кончини філософа «Издания сочинений Г. С. Сковороды и состоящие в связи с ними исследования о нем (к 120 годовщине со времени его кончины: 1794–1914 г.)»⁷ супроводжується штампами: Бібліотека Новоросійського Університета; Ucrainica; АБОНЕМЕНТ НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. ОДЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ. Всі власницькі ознаки належать одній бібліотеці, що змінювала свої назви та підпорядкування (іл. 6).

Найбільш цікавим серед власницьких ознак є штамп Ucrainica. З'являється він на книгах Центральної наукової бібліотеки (ЦНБ) м. Одеси, під такою назвою функціонувала бібліотека колишнього Новоросійського університету у 1924–1930 рр. Створення українського відділу у бібліотеці було пов'язане з політикою українізації, яка здійснювалась шляхом залучення до роботи національних кадрів, організації гуртків української мови, комплектування бібліотек українською літературою [5, с. 148].

До українського фонду літератури відносились всі книжки та рукописи, друковані й писані українською мовою, а також іншими мовами, які містили в собі дані, що належать до Ucrainica [5, с. 149]. На відібрані книги ставився подібний штамп, на 1928 р. подібних книг налічувалось близько 50 тис. [5, с. 149].

Ще одна помітна робота академіка Д. І. Багалія «Украинский странствующий философ Г. С. Сковорода с приложением статьи М. И. Яворского «Сковорода и его общество»»⁸. Примірник видання супроводжується штампами: УСРР НКО УКРНАУКА | Центральна наукова бібліотека м. Одеси |; АБОНЕМЕНТ НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. ОДЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ |; ОГР. | (іл. 7). Цікаво, що ім'я автора статті М. І. Яворського закреслено на обкладинці та титульному аркуші примірника, а сама стаття відсутня.

Матвій Іванович Яворський (1885–1937) – український історик, політичний діяч, академік ВУАН. Випускник Львівського університету, член галичанських українських наукових та патріотичних товариств. Був військовим у австрійській армії, після Першої світової війни переїхав до Києва, потім до Харкова,

⁷ Багалей Д. И. Издания сочинений Г. С. Сковороды и состоящие в связи с ними исследования о нем (к 120 годовщине со времени его кончины: 1794–1914 г.) I–VIII. Петроград, 1915. [2], 58 с.

⁸ Багалей Д. И. Украинский странствующий философ Г. С. Сковорода (с приложением статьи М. И. Яворского «Сковорода и его общество»). Харьков : тип. Народного Комиссариата Просвещения, 1923. 44 с. (Б-ка журн. «Путь просвещения»; № 8).

де вступив до партії більшовиків. У 1920-х рр. М. І. Яворський завідував управлінням Укрнауки у Харкові, очолював історичний відділ Українського інституту марксизму. Займався історією революційного руху в Україні та створенням загальних курсів української історії.

У 1930 р. М. І. Яворського звинуватили в українському націоналізмі та виключили з партії та всіх громадських організацій [11, с. 49–50]. У березні 1931 р. йому інкримінували участь у так званому «Українському національному центрі» та заарештували. За цією справою проходило 50 осіб, у тому числі академік М. С. Грушевський [11, с. 50]. М. І. Яворського засудили на 6 років, покарання він відбував на Соловках [11, с. 51]. Історик був розстріляний у листопаді 1937 р., під кінець його та ще 133-х в'язнів звинуватили у створенні табірної підпільної організації «Всеукраїнський центральний блок» [11, с. 52–53]. Реабілітований М. І. Яворський був тільки у 1989 р. [11, с. 54].

У зв'язку з тим, що автор статті М. І. Яворський був репресований, зовсім не дивно виглядає відсутність його дослідження у примірнику та штамп «ОГР». Можна припустити, що подібний штамп ставили у бібліотеці на книгах, автори яких зазнали переслідувань та були репресовані радянською владою.

Наступний примірник с подібними штампами – дослідження Володимира Васильовича Білого (1894–1937) «Г. С. Сковорода. Життя й наука»⁹. Етнограф і літературознавець, вихованець університету Св. Володимира у Києві В. В. Білий викладав у закладах середньої освіти та працював у Катеринославському крайовому музеї, був членом Етнографічної комісії ВУАН. У червні 1937 р. В. В. Білий був заарештований та розстріляний у листопаді того ж року за сфабрикованою справою як член націоналістичної організації [13]. Штамп «ОГР» свідчить про обмеження для читачів бібліотеки щодо користування подібною літературою (іл. 8).

Наприкінці нашої невеликої розвідки про примірники видань Г. С. Сковороди та дослідження про його спадщину хотілось би звернути увагу на зібрання творів філософа. У розпорядженні читачів університетської бібліотеки є два важливих академічних видання кінця ХІХ – початку ХХ ст.

До 100-річчя від дня смерті Г. С. Сковороди 1894 р. вийшла як сьомий том Харківського історико-філологічного товариства перша академічна збірка творів філософа «Сочинения Григория Саввича Сковороды, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем: юбилейное издание (1794–1894 год)»¹⁰. До видання увійшли більша частина трактатів, діалогів, поетичних творів, листів філософа, а також біографія Г. С. Сковороди, написана його учнем М. Ковалінським та нарис самого Д. І. Багалія про філософа (іл. 9). Багалій один з перших висвітлив роль Г. С. Сковороди в житті Харківського універси-

⁹ Білий В. В. Г. С. Сковорода. Життя й наука. Київ : друк. військ.-ред. Ради УВО, 1924. 46 с.

¹⁰ Сковорода Г. С. Сочинения Григория Саввича Сковороды, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем : юбилейное изд. (1794–1894 год) ; с портретом его, видом могилы и снимками почерка. Харьков : тип. Губерн. правления, 1894. [8], СХХІ, [1], 352 с. (Сб. Харьк. ист.-филол. о-ва ; т. 7).

тету. Багаторічна робота академіка Д.І. Багалія у цьому напрямку дозволила йому видати у 1926 р. фундаментальне дослідження «Український філософ Григорій Сковорода»¹¹. За цю роботу Д.І. Багалій отримав престижну вищу премію Всеукраїнського комітету сприяння вченим [2, с. 12].

Наступним важливим академічним виданням стали «Сочинения Г.С. Сковороды, с биографией Г.С. Сковороды М.И. Ковалинского, с заметками и примечаниями Владимира Бонч-Бруевича»¹². До першого тому ввійшли майже всі основні філософські твори мислителя. Видання було надруковано у серії «Матеріали до історії та вивчення російського сектантства та старообрядництва» (Материалы к истории и изучению русского сектантства и старообрядчества), але лишилося незакінченим: другий том так і не вийшов у світ. Книжкова серія була заснована Володимиром Дмитровичем Бонч-Бруєвичем (1873–1955). Перші випуски друкувались у 1901–1902 рр. видавництвом «Вільно слово» толстовця В.Г. Черткова у Лондоні, у 1908–1916 рр. випуски серії виходили у Санкт-Петербурзькому видавництві «Життя та Знання». Атеїст В.Д. Бонч-Бруєвич вважав церкву інститутом буржуазної ідеології та вивчав релігійно-громадські рухи за для використання їх досвіду в боротьбі з російським самодержавством [1]. У цьому ключі розглядалась біографія та філософське вчення Г.С. Сковороди. Цікаво, що В.Д. Бонч-Бруєвич активно критикував Д.І. Багалія за недоліки у його виданні, останній відповідав тим самим [12].

Примірники супроводжуються штампами: Кабінет Історії України Од. І. П. О. |; Держуніверситет Історичний Кабінет | (іл. 10). Ці штампи дають змогу прослідкувати еволюцію закладів вищої освіти Одеси: Вищий педагогічний заклад Одеський інститут професійної освіти (ОПО; 1930–1933) – Одеський державний університет (відновлений у 1933 р.) [7, с. 98].

Вивчаючи власницькі ознаки на примірниках видань, можна прийти до висновку, що доробок великого українського мандрівного філософа Г.С. Сковороди знаходив відгук у різні часи. Масштаб особистості Г.С. Сковороди мав велике значення для представників різноманітних кіл одеського суспільства. Представники масонського руху та православні священики, університетська професура та члени наукових і бібліофільських товариств – усі шукали відповіді на свої питання у надбанні Г.С. Сковороди. Власницькі ознаки та бібліотечні штампи на книгах університетської бібліотеки свідчать як про трагічну історію багатьох авторів-українців, що досліджували творчість великого філософа, так і про прояви радянської цензурної політики у діяльності бібліотек. Усі ці питання потребують додаткових досліджень, матеріал для яких може надати фонд університетської бібліотеки.

¹¹ Багалій Д.І. Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода. Харків : Держ. вид-во України, 1926. 397 с.

¹² Сковорода Г.С. Сочинения Г.С. Сковороды. Т. 1 : ... / с биографией Г.С. Сковороды М.И. Ковалинского ; заметки и примеч. В. Бонч-Бруевича ; портрет и факсимиле автора. СПб. : тип. Б. М. Вольфа, 1912. XV, [1], 544 с., 2 л. ил. (Материалы к истории и изучению русского сектантства и старообрядчества ; вып. 5).

Список використаної літератури

1. Бонч-Бруевич Володимир Дмитрович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Електрон. дані. – [Україна], 2022, 02 листоп. – Режим доступу: <https://bit.ly/3UpiWb2> (дата звертання: 01.10.2022). – Назва з екрана.
2. *Вегеш М. М.* Академік Дмитро Багалій про Григорія Сковороду / М. М. Вегеш // Мандрівний університет України : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. 200-річчю від дня смерті Г. С. Сковороди. – Ужгород, 1995. – С. 12–14.
3. Вісник Одеської комісії краєзнавства при Всеукраїнської Академії наук, 1924–1930 : систематичний розпис змісту / упоряд. Л. О. Жирнова ; наук. ред. і авт. вступ. ст. Г. Д. Зленко. – Одеса : Друк, 1999. – 40 с.
4. Дарители Научной библиотеки Одесского (Новороссийского) университета (1865–1920) : материалы к ист. Одес. нац. ун-та им. И. И. Мечникова / сост.: Е. В. Полевщикова [и др.] ; науч. ред. В. А. Смыттына ; ред. М. А. Подрезова. – Одесса : Астропринт, 2005. – 422 с.
5. Два століття служіння книзі. Історія Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 1817–2017 / М. В. Алексєєнко, М. О. Подрезова, О. В. Полевщикова, В. П. Пружина, В. В. Самодурова. – Одеса : ОНУ, 2017. – 290 с.
6. Історія Одеси / В. П. Вашенко [та ін.] ; гол. редкол. В. Н. Станко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Друк, 2002. – 558 с.
7. *Левченко В. В.* Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту: до 145-річчя від дня заснування ОНУ ім. І. І. Мечникова / В. В. Левченко ; відп. ред. В. М. Хмарський ; наук. ред. Т. М. Попова ; Одес. нац. морс. ун-т [та ін.]. – Одеса : ТЕС, 2010. – 427 с. – (Реабілітовані історією).
8. *Ляшенко О. Л.* «Московсько-українська фразеологія» В. Г. Дубровського у світлі сучасного розуміння проблем перекладознавства / О. Л. Ляшенко // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2009. – Т. 14, вип. 19. – С. 252–262.
9. *Мерзлякова С. О.* Наукова спадщина М. Є. Слабченка / С. О. Мерзлякова // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2010. – Т. 15, вип. 21. – С. 98–109.
10. *Музичко О. Є.* Книга та слово: історик І. А. Линниченко у культурному та громадському житті України кінця XIX – першої чверті XX ст. / О. Є. Музичко. – Одеса : ОНУ, 2016. – 425 с.
11. *Санцевич А. В.* М. І. Яворський: нарис життя та творчості / А. В. Санцевич ; голов. ред. С. В. Кульчицький. – Київ : НАН України, Ін-т історії України, 1995. – 61 с.
12. *Ушкалов Л. В.* Передне слово / Л. В. Ушкалов // Сковорода Г. С. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. В. Ушкалова ; АН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – 2-ге вид., стереотип. – Харків : Савчук О. О., 2016. – 1398 с. – Відомості доступні також через Інтернет: <http://www.artsrn.uualberta.ca/skovoroda/documents/UshkalovForeword.pdf> (дата звернення: 01.10.2022).
13. *Чабан М. П.* Білий Володимир Васильович [Електронний ресурс] / М. П. Чабан // Енциклопедія Сучасної України / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2003. – Т. 2. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=40026 (дата перегляду: 01.10.2022). – Назва з екрана.

References

- [1]. Bonch-Bruevych Volodymyr Dmytrovych [Bonch-Bruevych Volodymyr Dmytrovych]. *Wikipedia: vilna entsyklopediia* [Wikipedia. Free encyclopedia]. Available at: <https://bit.ly/3UpiWb2> (accessed: 01.10.2022).
- [2]. Vehesh M. M. Akademik Dmytro Bahalii pro Hryhoriia Skovoroda [Academician Dmytro Bagaliy about Hryhoriy Skovoroda]. *Mandrivnyi universytet Ukrainy: tezy dopovidei nauково-praktychnoi konferentsii, prysviachenoi 200-richchiiu vid dnia smerti H. S. Skovorody* [Traveling University of Ukraine: abstracts of reports of the scientific and practical conference dedicated to the 200th anniversary of the death of H. S. Skovoroda], 1995, pp. 12–14.
- [3]. *Visnyk Odeskoi komisii kraieznavstva pry Vseukrainskoi Akademii nauk, 1924–1930: systematychnyi rozpyis zmistu* [Bulletin of the Odesa Regional Studies Commission at the All-Ukrainian Academy of Sciences. 1924–1930: a systematic list of contents], Odesa, 1999, 40 p.
- [4]. *Darytely Nauchnoi byblyoteki Odesskoho (Novorossyiskoho) unyversyteta (1865–1920): materyal k yst. Odesskoho nats. un-ta im. Y. Y. Mechnykova* [Donors of the Scientific Library of the Odesa (Novorossiysk) University (1865–1920): materials for historical Odesa I. I. Mechnikova National University], Odesa, 2005, 422 p.

- [5]. *Dva stolittia sluzhinnia knyzi. Istorii Naukovoï biblioteki Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova, 1817–2017* [Two centuries of service to the book. History of the Scientific Library of the Odesa I.I. Mechnikov National University, 1817–2017], Odesa, 2017, 290 p.
- [6]. *Istoriia Odesy* [History of Odesa], Odesa, 2002, 558 p.
- [7]. Levchenko V.V. *Istoriia Odeskoho instytutu narodnoi osvity (1920–1930 rr.): pozytyvnyi dosvid nevdaloho eksperymentu: do 145-richchia vid dnia zasn. ONU im. I.I. Mechnykova* [History of the Odessa Institute of Public Education (1920–1930): positive experience of an unsuccessful experiment: to the 145th anniversary of its founding. ONU named after I.I. Mechnikova], Odesa, 2010, 427 p.
- [8]. Liashenko O. L. «Moskovsko-ukrainska frazeolohiia» V.H. Dubrovskoho u svitli suchasnoho rozuminnia problem perekladoznavstva [“Moscow-Ukrainian phraseology” by V.G. Dubrovsky in the light of the modern understanding of the problems of translation studies]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografiznavstvo, knyhoznavstvo* [Odesa National University Herald. Library studies, Bibliography studies, Bibliology], 2009, vol. 14, no. 19, pp. 252–262.
- [9]. Merzliakova S.O. Naukova spadshchyna M. Ye. Slabchenka [Scientific heritage of M.E. Slabchenko]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Bibliotekoznavstvo, bibliografiznavstvo, knyhoznavstvo* [Odesa National University Herald. Library studies, Bibliography studies, Bibliology], 2010, vol. 15, no. 21, pp. 98–109.
- [10]. Muzychko O. Ye. *Knyha ta slovo: istoryk I.A. Linychenko u kulturnomu ta hromadskomu zhytti Ukrainy kintsia KhKh – pershoi chverti KhKh st.* [The book and the word: the historian I.A. Linychenko in the cultural and public life of Ukraine at the end of the 19th – the first quarter of the 20th century], Odesa, 2016, 425 p.
- [11]. Santsevych A. V. *M.I. Yavorskyi: narys zhyttia ta tvorchosti* [M.I. Yavorskyi: a sketch of life and creativity], Kyiv, 1995, 61 p.
- [12]. Ushkalov L. V. *Peredne slovo* [Foreword]. *Skovoroda H.S. Povna akademichna zbirka tvoriv* [A complete academic collection of works], Kharkiv, 2016. Available at: <http://www.artsm.ualberta.ca/skovoroda/documents/UshkalovForeword.pdf> (accessed: 01.10.2022).
- [13]. Chaban M. P. *Bilyi Volodymyr Vasylovych* [Bilyi Volodymyr Vasylovych] *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: entsyklopediia* [Encyclopedia of modern Ukraine], Kyiv, 2003, vol. 2. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=40026 (accessed: 01.10.2022).

Надійшла 08.09.2022 р.

Alekseenko M. V.,
Chief of the Department of Rare Books
and Manuscripts Scientific Library
of the Odesa I. I. Mechnikov National University
24 Preobrazhenska St., Odesa, 65082, Ukraine,
tel.: (048) 722 12 10
e-mail: library@onu.edu.ua

**OWNERSHIP MARKS ON THE COPIES
OF G. S. SKOVORODA'S PUBLICATIONS FROM THE
STOCKS OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE ODESA
I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY (ON THE 300TH
ANNIVERSARY OF THE PHILOSOPHER'S BIRTHDAY)**

Summary

The article is devoted to the publications of a famous Ukrainian philosopher, humanist, poet, teacher and musician Grigory Savvich Skovoroda (1722–1794) from the collections of the Scientific Library of the Odesa I.I. Mechnikov National University. The author aims to analyze a relatively small collection of editions of G. S. Skovoroda's works as well as studies on his philosophical and literary heritage

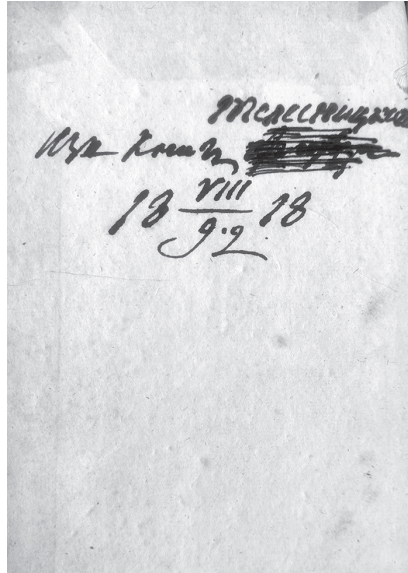
in rare editions of the 19th – 1st third of the 20th century which are stored in the university library. Ownership marks on copies of books make it possible to trace how the interest in the oeuvre of the great philosopher aroused in a particular university in southern Ukraine.

Whereas at the beginning of the 19th century the philosopher's works were published mainly in periodicals, in the second half of the 19th century separate editions of G. S. Skovoroda's writings appeared, while in the late 19th – early 20th centuries the collected works of the great humanist were published. Ownership marks on copies of publications indicate that the oeuvre of the great Ukrainian wandering philosopher G. S. Skovoroda resonated at different times. The scale of the personality of G. S. Skovoroda was also of great importance for representatives of various strata of the Odessa intelligentsia: free-masons (S. M. Telesnitsky) and Orthodox priests (M. K. Pavlovsky), University professors (I. A. Linnichenko) and members of scientific and bibliophile societies (B. V. Yurkevsky and L. A. Chizhikov respectively) etc. – they all looked for answers to key questions of their time in G. S. Skovoroda's heritage. Ownership marks on copies of books from the University library illustrate the tragic fate of many Ukrainian authors who studied the oeuvre of the great philosopher. Library stamps on books can help display the Soviet censorship policy in library institutions. The questions raised need additional research which can be based on sufficient materials provided by valuable and diverse stocks of the university library.

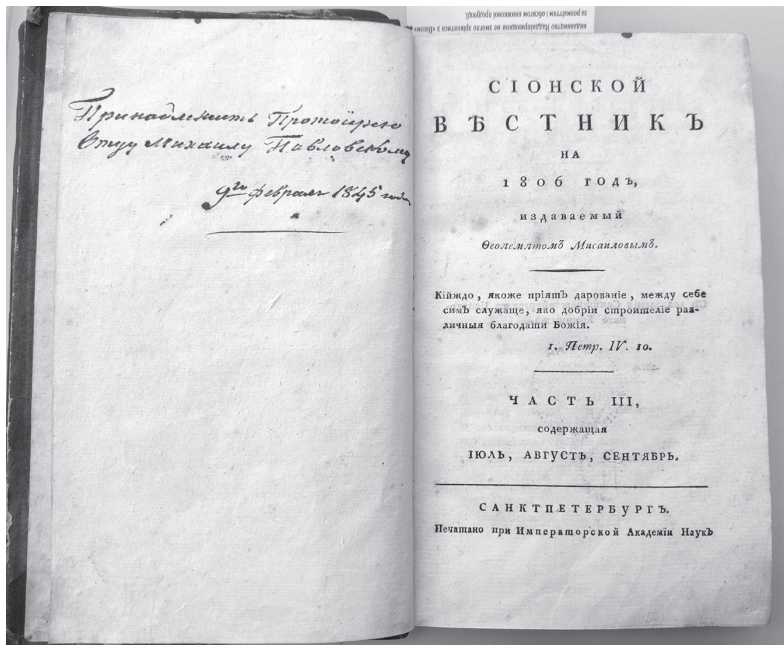
The article is published in the year of the 300th anniversary of the birth of G. S. Skovoroda.

Keywords: G. S. Skovoroda, ownership marks, freemasons, censorship.

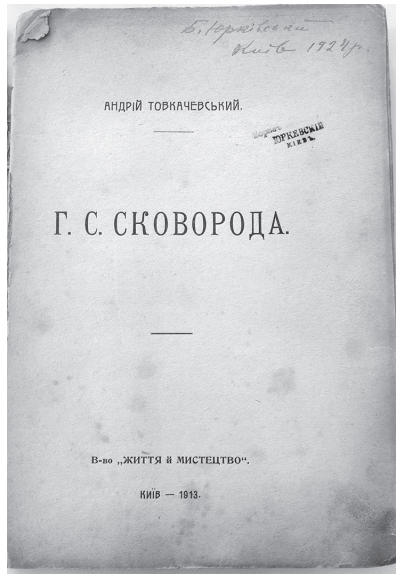
ІЛЮСТРАЦІЇ

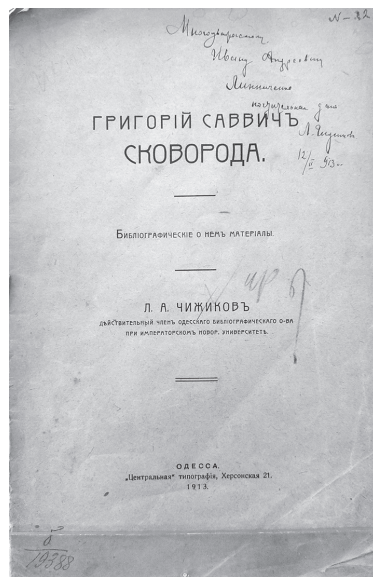
Іл. 1. Власницький запис на примірнику «Сіонського вісника» 1806 р.:
Из книги Телесницькаго 18 VIII/1818

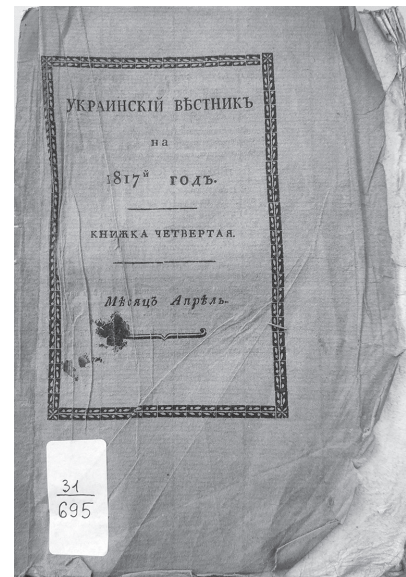
Іл. 2. Власницький запис на примірнику «Сіонського вісника» 1806 р.:
Принадлежит Протоірею Отцу Михаилу Павловскому 9-го февраля 1845 года

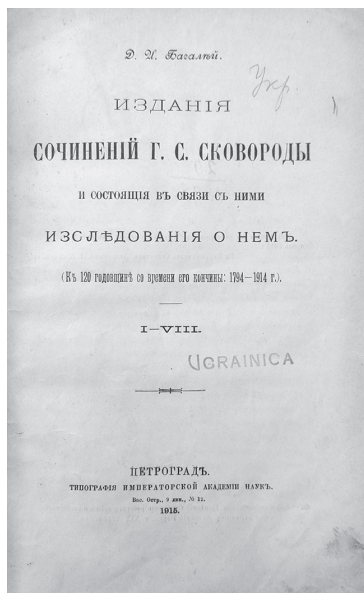
Лл. 3. Власницький запис та друкований екслібрис на примірнику дослідження А. І. Товкачевського «Г. С. Сковорода» (1913): Борис Витальевич Юркевский Київ; Б. Юрківський Київ 1924 р.

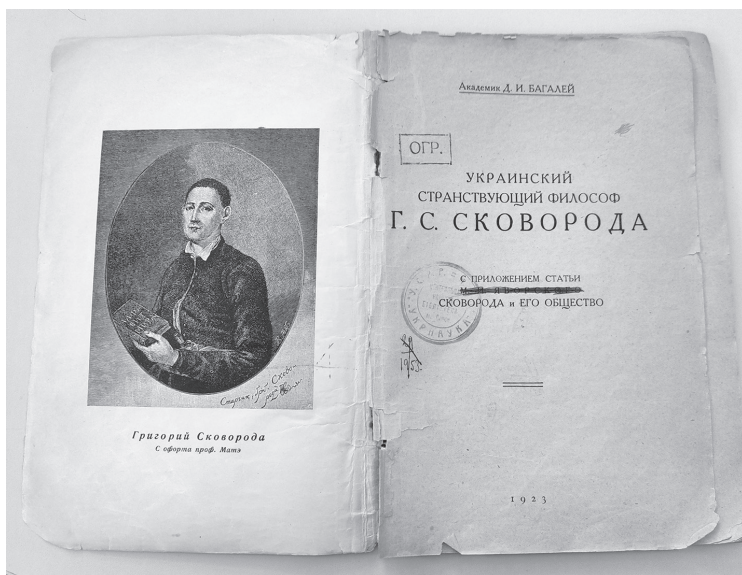
4. Друкований екслібрис та дарчий напис-інскрипт на примірнику дослідження Л. О. Чижикова «Григорій Саввич Сковорода. Библиографические о нем материалы» (1913): ЛУКА АЛЕКСЕЕВИЧЪ ЧИЖИКОВ Коблевская № 47, кв. 3. ОДЕССА., Многоуважаемому Ивану Андреевичу Линниченко почтительная дань Л. Чижиков 12/II 913 г.

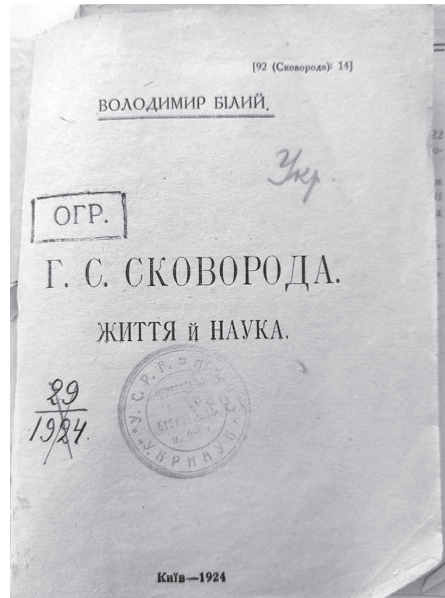
5. Харківський літературно-мистецький, науковий та громадсько-політичному місячник «Український вісник» за 1817 р.

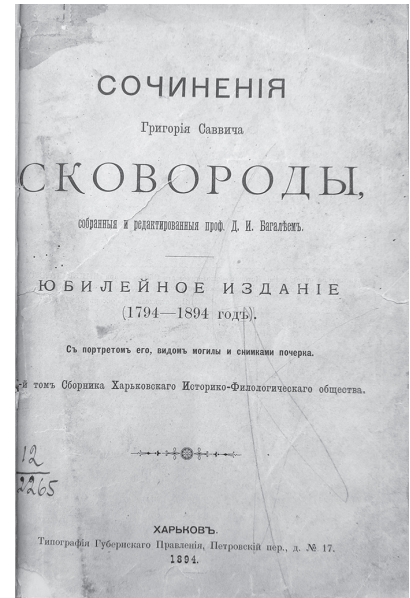
6. Дослідження Д. І. Багалія «Издание сочинений Г. С. Сковороды и состоящие в связи с ними исследования о нем (к 120 годовщине со времени его кончины: 1794-1914 г.)» (1915)

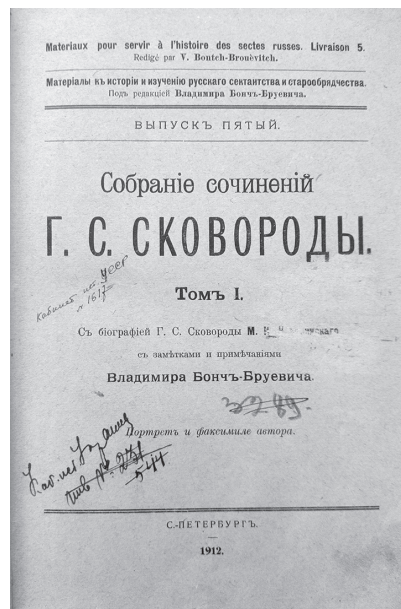
7. Дослідження Д. І. Багалія «Украинский странствующий философ Г. С. Сковорода с приложением статьи М. И. Яворского «Сковорода и его общество» (1923) із закресленим іменем автора статті М. І. Яворського

8. Дослідження В. В. Білого
«Г. С. Сковорода. Життя й наука» (1924)

9. Збірка творів «Сочинения Григория Саввича Сковороды, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем: юбилейное издание (1794—1894 год)» (1894)

10. Видання «Сочинения Г. С. Сковороды, с биографией Г. С. Сковороды М. И. Ковалинского, с заметками и примечаниями Владимира Бонч-Бруевича» (1912)